

อุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหว ต่อต้านเหมืองแร่อีสาน¹

Obstacles to the Success of the Movement against Mining in Isan

สุกีสร์ สมอนา² / Supee Samorna

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน ศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์ตามแนวทางการสัมภาษณ์กึ่งกึ่งนำวิเคราะห้ ผลการศึกษาพบว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานหลังทศวรรษ 2540 ไม่บรรลุผลสำเร็จตามข้อเรียกร้อง คือ ไม่สามารถกดดันให้มีการยกเลิกการขยายประทานบัตร อีกทั้งไม่สามารถทำให้รัฐบาลและทุนสัมปทานยุติโครงการและเยียวยาผลกระทบ อันเนื่องมาจากเงื่อนไขภายในขบวนการ คือ ข้อเรียกร้องของขบวนการที่ยากแก่การนำไปสู่การปฏิบัติ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวตามช่องทางระบบการเมืองปกติที่ไม่สามารถสร้างความกดดันต่อรัฐบาล และเงื่อนไขภายนอกขบวนการที่รัฐบาลมีการปรับตัวรับมือสูง ปัญหากลุ่มคนที่เป็พลังของการเปลี่ยนแปลงเข้าร่วมกับขบวนการน้อย และโครงสร้างทางการเมืองของรัฐบาลที่เข้มแข็ง แต่การเคลื่อนไหวได้ส่งผลในทางอ้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งขบวนการได้เรียนรู้และปรับตัวต่อท่าทีของรัฐบาลและทุนสัมปทาน ทำให้ขบวนการหันมาทบทวนยุทธวิธีใหม่ ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจ รวมถึงการระดมทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ความสำเร็จของขบวนการ ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน

Abstract

This study aims to analyze the conditions that obstruct the success of the movement against mining in Isan. From documentation and interviews, the results showed

¹ บทความวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี โดยผ่านความเห็นชอบจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ 2557

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

that the movement of the Isan movement against mining companies in 1997 was not achieved. The movement was not fulfilled. The claim was not under pressure to extend the cancellation of the Acts. It cannot stop the government and the concessionaire to stop their projects and to heal the effect. In the movement itself, the claims are too difficult to bring into action. Tactical movement along normal channels of political system cannot put pressure on the government. The conditions also came from the outside of the movement as well. The government has a high adaptability to handle the issues, a small number of people as a force of change joining the movement, and strong government political structure. Even though the movement has resulted in an indirect way, the movement has learned and adapted to the attitude of the government and concessionaire toward the social movements. The movement turned to a new tactic to draw the society attention. At the same time, the movement practitioners have paid more attention on adjusting the organization structure to be more flexible and effective resources mobilization.

Keywords: the success of the movement, the movement against mining in Isan

1. บทนำ

“ถึงที่สุดแล้วขบวนการประสบความสำเร็จพอควรในการส่งผ่านทรัพยากร
ข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์มาเพิ่มพูนความเข้มแข็งให้แก่ขบวนการ
อีกทั้งสามารถเป็นช่องทางเผยแพร่ทัศนะ แนวคิดของขบวนการผ่านเวทีสู่
สาธารณะและสื่อมวลชนแม้ขบวนการจะไม่สามารถแบกรับความคาดหวังสูงสุด
ของสมาชิกขบวนการก็ตาม”

ทันทีที่เราเริ่มศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม นอกจากการตั้งคำถาม
และพยายามอธิบายถึงความเป็นขบวนการในแง่มุมต่างๆ แล้ว คำถามหนึ่ง
ที่มักจะตั้งขึ้นในขณะที่ทำการศึกษาคือ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวของ
ขบวนการเกิดขึ้นได้อย่างไร หรือมีเงื่อนไขอะไรที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการ
เคลื่อนไหว

นับตั้งแต่การยุติตัวเองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) อันเป็นการบอกลาทฤษฎีมาร์กซิสต์ด้วยแนวการวิเคราะห์ชนชั้น (class analysis) ภายใต้บรรยากาศทางการเมืองไทยที่เปิดกว้างมากขึ้นหลังยุค 14 ตุลา เราได้เห็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นมากมายในสังคมไทย ตั้งแต่การเคลื่อนไหวของสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตเหตุการณ์ ๑๖ ตุลา ๒๕๑๙ สหประชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน (พ.ศ. 2534) สมัชชาคนจน (พ.ศ. 2538) มาจนถึงขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ที่เกิดขึ้นในภาคอีสานเวลานี้

การเกิดขึ้นของขบวนการต่างๆ ในระยะหลังแม้โครงสร้างโอกาสทางการเมืองได้เปิดกว้างอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน กล่าวคือ สังคมไทยมีรัฐธรรมนูญที่เปิดกว้างสำหรับการเคลื่อนไหว มีกลไกต่างๆ ที่รองรับข้อเรียกร้องของผู้คน ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการอ้างอิงและเป็นฐานในการอ้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวในกรณีต่างๆ ได้ และภายใต้โครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movement) นี้เอง ทำให้ได้เห็นผู้คนที่เสียเปรียบทางสังคมออกมาแสดงตัวมากมายต่อปัญหาความเดือดร้อน (grievances) นั่นคือการรวมตัวเป็นขบวนการทางสังคมเพื่อทวงถาม ปฏิเสธ และตั้งคำถามกับสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ ซึ่งแน่นอนว่าไม่ใช่ทุกครั้งที่ขบวนการจะประสบความสำเร็จและสามารถคลี่คลายความความเดือดร้อนของผู้คนได้ ตรงกันข้ามหลายๆ กรณีเรากลับพบว่าการเคลื่อนไหวของพวกเขาส่งผลกระทบเชิงลบต่อขบวนการและสมาชิก³ ซึ่งมีผลต่อการดำรงความเข้มแข็งของขบวนการ

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปเรามักคิดว่าขบวนการจะต้องประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหวจากสังคมที่ผู้คนเผชิญกับความไม่เป็นธรรมหรือสังคมที่ผู้คนถูกเอารัดเอาเปรียบมากๆ ซึ่งจะทำให้คนได้รับรู้และมีจิตสำนึกต่อความเดือดร้อน จนต้องก้าวพ้นปัญหาพื้นฐานในการดำรงชีพและเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการ อันจะเป็นการเร่งเร้าให้การเคลื่อนไหวของขบวนการเดินไปสู่ความสำเร็จตาม

³ การเคลื่อนไหวถูกเจ้าหน้าที่รัฐหรือฝ่ายตรงข้ามขบวนการกระทำการแรงต่อร่างกาย เช่น ทุบตี ลอบทำร้าย เป็นต้น

เป้าหมายที่วางเอาไว้ แต่ความเป็นจริงไม่เป็นเช่นนั้นเสมอไป บางครั้งเรากลับพบว่าขบวนการที่ทำหน้าที่นำการเคลื่อนไหวต้องเผชิญกับเงื่อนไขปัญหาและอุปสรรคต่างๆ จนไม่สามารถนำความสำเร็จมาสู่ขบวนการ ดังเช่นการเคลื่อนไหวของขบวนการต่อต้านเหมืองแร่อีसान⁴ ที่เกิดขึ้นในเวลานี้

ขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในอดีตที่เกิดขึ้นก่อนทศวรรษ 2540 ประสบความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมายมากกว่า ทั้งๆ ที่โครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมืองมิได้เปิดกว้างอย่างปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย (กนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2547) แม้จะถูกปราบปรามอย่างโหดเหี้ยม แต่หลังการเคลื่อนไหวยุติลงก็นำมาซึ่งความสำเร็จมากมาย เช่น การออกกฎหมายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมปี 2518 ซึ่งทำให้เกิดการกระจายการถือครองที่ดิน การจัดตั้งเงินทุนหมุนเวียนซึ่งเป็นกองทุนจัดหาที่ดินเพื่อช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ ขบวนการสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน (สกย.อ.) (โสพล ศิริไสย์, 2540) ที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2534 เพื่อต่อต้านพระราชบัญญัติสภากรเกษตรแห่งชาติ⁵ ต่างสามารถกดดันให้รัฐบาลยินยอมยุติโครงการจัดสรรที่ดินทำกินเพื่อคนยากไร้ (คจก.) ได้ หรือแม้แต่ขบวนการสมัชชาคนจน (2538) (โสพล ศิริไสย์, 2540) การเคลื่อนไหวที่ยืดเยื้อของพวกเขาทำให้รัฐบาลยอมรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดจากโครงการและนโยบายการพัฒนาในด้านต่างๆ อันเป็นไปตามข้อเรียกร้องของขบวนการ

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างอื่นๆ อีก เช่น การเคลื่อนไหวของขบวนการคัดค้านโครงการเขื่อนราษีไศล กรณีนี้แม้การตอบสนองจากฝ่ายรัฐบาลจะไม่สามารถเปิดประตูเขื่อนตามข้อเรียกร้อง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาถือว่าขบวนการบรรลุข้อเรียก

⁴ (1) ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่โพแทช (ดูเพิ่มเติมใน สุภากร สวรรค์ศิริ, 2554)

(2) ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ทองคำ (ดูเพิ่มเติมใน สุกิริ์ สมอนา, 2556)

⁵ (1) พระราชบัญญัติ มีเนื้อหาที่เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มนักธุรกิจการเกษตรเป็นหลัก ซึ่งแทนที่กฎหมายจะก่อให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มเกษตรกรรายย่อย แต่กลับเป็นการทำให้เกษตรกรรายย่อยประสบปัญหานี้ขึ้นเพิ่มขึ้น

(2) สัดส่วน 2 ใน 3 ของสมาชิกสภาเกษตรกรแห่งชาติ ยังเป็นข้าราชการและตัวแทนของกลุ่มธุรกิจการเกษตร ที่เหลืออีก 1 ใน 3 เป็นตัวแทนของเกษตรกร ซึ่งไม่ได้มาจากการลงคะแนนเลือกตั้งของเกษตรกร แต่มาจากการแต่งตั้งของข้าราชการ (ดูเพิ่มเติมใน โสพล ศิริไสย์, 2540)

ร้องพอสสมควร คือ รัฐบาลยินยอมให้มีคณะกรรมการศึกษาผลกระทบและนำผลการศึกษามาพิจารณาตัดสินใจเชิงนโยบายในการบริหารจัดการเขื่อน

ตัวอย่างของขบวนการที่เคลื่อนไหวแล้วประสบความสำเร็จดังข้างต้น หากพิจารณาให้ดีจะพบว่า ต่างก็เป็นขบวนการที่เกิดและเติบโตขึ้นก่อนทศวรรษ 2540 ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามก็มีงานศึกษาเป็นจำนวนมากที่พยายามอธิบาย “ความเป็นขบวนการ” จากปรากฏการณ์ขบวนการสังคมยุคก่อนทศวรรษ 2540 ทั้งในแง่ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และสาเหตุการเกิดขบวนการ เช่นเดียวกันขบวนการหลังทศวรรษ 2540 ก็มีงานศึกษาจำนวนหนึ่ง เช่น ธาตุ สรวงศ์สิริ (2554) และ สุภัทร์ สมอนา (2556) ที่พยายามอธิบายขบวนการผ่านแง่มุมคล้ายๆ กัน หากแต่ในระยะหลัง (หลังทศวรรษ 2540) งานศึกษาส่วนใหญ่มิได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ขบวนการในแง่ความสำเร็จ (success) และความล้มเหลว (failure) ทั้งๆ ที่เป็นประเด็นที่ควรจะได้รับ การตรวจสอบควบคู่ไปพร้อมกับศึกษาความเป็นขบวนการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขบวนการที่มีการเคลื่อนไหวอย่างยาวนาน เมื่อถึงจุดหนึ่งขบวนการมักจะตั้งคำถามถึงการเคลื่อนไหวว่าได้ส่งผลอย่างไร สำเร็จหรือไม่ หรือมีเงื่อนไขอะไรที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการ ซึ่งความจริงแล้วการตั้งคำถามในลักษณะเช่นนี้มีใช้เรื่องใหม่สำหรับองค์กรต่างๆ ในสังคมไทย แต่สำหรับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมถือว่ามีความจำเป็น เพราะมีผลต่อความเป็นขบวนการโดยตรงอีกทั้งยังมีความคาดหวังจากผู้เดือดร้อนในฐานะสมาชิกขบวนการ

บทความนี้จึงมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์ถึงเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน ซึ่งเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นหลังทศวรรษ 2540 ภายใต้โครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมืองที่เปิดกว้าง ซึ่งดูเหมือนจะเป็นปัจจัยหนุนนำขบวนการไปสู่ความสำเร็จ

2. พื้นที่ศึกษาและวิธีวิทยา

พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ คือ หมู่บ้านนาเจริญ (นามสมมุติ) อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยเจาะจงเลือกจากคุณลักษณะของพื้นที่ คือ 1) เป็นพื้นที่ที่รัฐบาล

กำหนดให้เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจในการดำเนินโครงการเหมืองแร่ 2) เป็นพื้นที่ที่ทุนสัมปทานเข้ามาดำเนินการประกอบกิจการเหมืองแร่ และ 3) เป็นพื้นที่ที่ผู้คนในท้องถิ่นได้รับความเดือดร้อนจากการดำเนินโครงการ จนนำมาซึ่งการรวมตัวกันเคลื่อนไหวคัดค้าน โดยมีลักษณะเป็นความต่อเนื่องและเข้มข้น

สำหรับวิธีวิทยานั้น การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเลือกดำเนินการศึกษากับ “กลุ่มคนรักบ้านเกิด” หรือ “ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน” และใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในหมู่บ้าน ผู้อาวุโส และปัญญาชนในหมู่บ้าน และจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเฉพาะเรื่อง ได้แก่ ผู้นำกลุ่มหรือขบวนการ สมาชิกขบวนการ นักวิชาการที่เป็นเครือข่ายเคลื่อนไหว และนักพัฒนาเอกชนที่ร่วมเคลื่อนไหว โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่เดือนมกราคม-เดือนมิถุนายน 2557

3. วรรณกรรมเพื่อการวิเคราะห์

การทบทวนถึงปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมครั้งนี้ ได้มีการค้นคว้างานศึกษาและงานวิจัยหลายๆ ชิ้น เช่น กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2526) Ratana Boonmathya (1986) สุธี ประศาสน์เศรษฐ (2540) ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541) และ โสภส ศิริไสย์ (2540) การค้นคว้านี้นอกจากจะได้เห็นพลังภายในขบวนการที่ส่งผ่านยุทธวิธีการเคลื่อนไหวแล้ว ยังเห็นปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่มีต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ปรากฏตัวขึ้นก่อนทศวรรษ 2540 ซึ่งผู้วิจัยประมวลและสรุปได้ 2 ระดับดังนี้

3.1 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นภายในขบวนการ

การค้นคว้าทำให้พบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นภายในขบวนการเองซึ่งเกือบทุกๆ ขบวนการจะต้องเผชิญ เช่น เกิดความขัดแย้งในระดับผู้นำ ขาดการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ สมาชิกขบวนการขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการรวมกลุ่ม

เกิดความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ในหมู่สมาชิก หรือปัญหาความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกันระหว่างสมาชิกกับผู้นำซึ่งทำให้ขาดเอกภาพในการเคลื่อนไหว

3.2 ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นภายนอกขบวนการ

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นภายนอกขบวนการเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของขบวนการ และถือว่าเป็นปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของขบวนการ จากการประมวลงานศึกษาและงานวิจัยทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นภายนอกขบวนการที่สำคัญๆ มี 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

1) จากการกระทำของรัฐในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นปัญหาที่ขบวนการต้องประสบทุกครั้งที่มีการเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น การไม่ตอบสนองต่อข้อเรียกร้องต่างๆ ที่ที่วางเฉย ไม่สนใจต่อปัญหาของขบวนการ หรือไม่ก็ใช้กลไกรัฐที่มีอยู่เป็นเครื่องมือในการปราบปราม จับกุมผู้นำขบวนการ เป็นต้น

2) จากการกระทำของนายทุน โดยเฉพาะการให้ทุนสนับสนุนฝ่ายรัฐในการจัดผู้ชุมนุมตอบโต้ขบวนการหรือที่เรียกว่า “มือบั่นมือปลิด” การซื้อตัวผู้นำมาเป็นพวก การรับลูกหลานของผู้สนับสนุนขบวนการเข้าทำงานในองค์กรหรือสถานประกอบการของนายทุนเพื่อลดความความรุนแรงและความขัดแย้งหรือการทำลายความชอบธรรมของขบวนการด้วยการใช้วาทกรรมกล่าวหาเป็น “มือปราบจ้าง” “มือบั่นมือปลิด (NGO) อยู่เบื้องหลัง” เป็นต้น

3) จากสภาพธรรมชาติ ประเด็นปัญหานี้ขบวนการไม่สามารถควบคุมได้แต่สามารถส่งอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ตลอดจนปัญหาการดำรงชีพที่สภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง เนื่องจากผู้คนเหล่านี้เป็นคนจนคนด้อยโอกาสที่อยู่ในชนบทและต้องพึ่งพาปัจจัยทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าหากเปรียบเทียบปัญหาและอุปสรรค 2 ระดับข้างต้น สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นภายนอกขบวนการถือว่ามีอิทธิพลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการสูง โดยเฉพาะทำที่และการกระทำของรัฐบาลที่จะตอบสนองหรือไม่ตอบสนองต่อข้อเรียกร้อง ซึ่งหากเป็นรัฐบาลที่มีสภาพเปิดโล่งต่อปัญหาความเดือดร้อนของขบวนการ พร้อมทั้งจะยอมรับฟังปัญหาความ

เตือนร้อนต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นรัฐบาลที่ไม่ปฏิเสธปัญหา ก็มีโอกาสสูงที่ขบวนการจะประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหว ตรงกันข้ามหากเป็นรัฐบาลที่ไม่ใส่ใจต่อปัญหาและความเตือนร้อนของขบวนการ แม้โครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมืองระหว่างรัฐบาลกับขบวนการจะเปิดกว้างหรือขบวนการจะแข็งแกร่งสักเพียงใด ก็เป็นการยากที่การเคลื่อนไหวของขบวนการจะประสบความสำเร็จ

ทั้งนี้ในการศึกษาถึงอุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน ผู้วิจัยจะใช้ผลการค้นคว้านี้เป็นกรอบในการวิเคราะห์เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน

4. ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน

เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน ในส่วนนี้เป็นการกล่าวถึงสภาพปัญหาและการก่อตัวเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม รวมไปถึงการจัดโครงสร้างองค์กร การระดมทรัพยากร ยุทธวิธีการต่อสู้ และปฏิกิริยาและท่าทีของรัฐบาลและบริษัทที่รับสัมปทาน

4.1 สภาพปัญหาและการก่อตัวเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน เป็นขบวนการที่ก่อตัวจากผลพวงของนโยบายการพัฒนาประเทศที่รัฐบาลได้หันเหยุทธศาสตร์การพัฒนาจากเกษตรกรรมไปสู่อุตสาหกรรม โดยมุ่งหวังใช้ทรัพยากรแร่เป็นรากฐานสร้างความเจริญมั่งคั่งและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

เมื่อรัฐบาลได้ออกนโยบายการพัฒนาเหมืองแร่⁶ และเร่งรื้อให้เกิดการลงทุนโครงการเหมืองแร่ขนาดใหญ่ ทำให้ภูมิภาคต่างๆ กลายเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ของการทำเหมืองแร่ หลายพื้นที่ในภาคอีสาน เช่น จังหวัดเลย จังหวัด

⁶ รัฐบาลถือว่าทรัพยากรแร่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในแง่เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่เป็นฐานความมั่นคงให้กับประเทศ รวมถึงสร้างความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศ การจัดการและการใช้ประโยชน์จากแร่จึงถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อุดรธานี ต่างถูกกำหนดเข้าเป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์การทำเหมืองแร่ของประเทศ โดยรัฐบาลได้ให้สัมปทานแก่กลุ่มทุนเข้าประกอบกิจการเหมืองแร่ แต่หลังจากการเข้ามาของกลุ่มทุนสัมปทานทั้งภายในและต่างประเทศ ได้สร้างความเดือดร้อนโดยตรงต่อวิถีชีวิตและชุมชน เนื่องจากต้องสูญเสียทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมตามนโยบายของรัฐบาล อีกทั้งได้สร้างความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาโครงการ ทั้งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมชุมชน

จนในที่สุดชาวบ้านไม่สามารถทนต่อสภาพความเดือดร้อนได้จึงรวมตัวกันในนาม “ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน” โดยทำการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเหมืองแร่เริ่มตั้งแต่ปี 2550 มาจนถึงปัจจุบันปี 2557 ผ่านห้วงเวลาของการต่อสู้ยาวนานเป็นเวลา 3 ช่วง ได้แก่ **ช่วงที่ 1** หลอมรวมความคิด ซึ่งนักพัฒนาเอกชนได้เข้ามาให้ข้อมูล จัดกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบของเหมืองแร่ ปลุกฝังแนวคิด และก่อตั้งกลุ่มเคลื่อนไหว **ช่วงที่ 2** เรียนรู้ต่อสู้ ชาวบ้านแสวงหาพันธมิตรเชื่อมโยงและร้อยรัดเครือข่ายการเคลื่อนไหวให้เกิดพลังในการต่อสู้ และ**ช่วงที่ 3** ปักหลักต่อสู้ ซึ่งเป็นการยื่นหยัดคัดค้านต่อสู้ทุกวิถีทางในการรักษาทรัพยากรท้องถิ่นและต่อสู้กับการถูกละเมิดสิทธิชุมชน

ทั้งนี้ขบวนการได้ใช้การเคลื่อนไหวในเวทีสิ่งแวดล้อมและเวทีสิทธิชุมชนเป็นพื้นที่บอกเล่าปัญหาความเดือดร้อน เพื่อสะท้อนถึงระบบคุณค่าในการดำรงชีวิตที่ยังคงพึ่งทรัพยากรท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญ และคงไว้ซึ่งสภาพวิถีชีวิตและชุมชนดั้งเดิม โดยการเคลื่อนไหวดังกล่าวขบวนการมีข้อเรียกร้องที่สำคัญ คือ 1) ยกเลิกการขยายประทานบัตร และ 2) ให้รัฐบาลและทุนสัมปทานยุติโครงการและเยียวยาผลกระทบ

4.2 การจัดโครงสร้างองค์กร

การรวมหมู่ของผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการเหมืองแร่ทองคำก่อนที่จะพัฒนาเป็นขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ เริ่มจากการจัดโครงสร้างแบบหลวมๆ ของชาวบ้านที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน โดยเป็นการจัดโครงสร้างกันเองเพื่อหวังให้เป็นที่ยอมรับรวมปัญหาความเดือดร้อน กระทั่งนักพัฒนาเอกชนได้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงและช่วยให้อำนาจในการก่อตั้งกลุ่มปัญหา จนในที่สุดก็สามารถมีโครงสร้างองค์กรที่เป็นรูปธรรม

การเข้ามาของนักพัฒนาเอกชนได้มีส่วนอย่างสำคัญต่อการพัฒนาจิตสำนึกชาวบ้าน เพราะทำให้ชาวบ้านสามารถมองเห็นปัญหาได้อย่างชัดเจน ที่สำคัญคือช่วยเป็นพี่เลี้ยงในการกำหนดโครงสร้างองค์กร (ขบวนการ) อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งในระยะแรกของการก่อตั้งนั้นโครงสร้างขบวนการยังเป็นแบบรวมศูนย์ การตัดสินใจในหลายๆ เรื่องยังขึ้นอยู่กับผู้นำเพียงไม่กี่คนและนักพัฒนาเอกชน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าชาวบ้านอยู่ในพัฒนาการของการเรียนรู้ปัญหา จนเมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 1 ปี เมื่อสามารถเข้าใจปัญหาและพึ่งตนเองได้ทางด้านแนวคิดและการตัดสินใจ นักพัฒนาเอกชนจึงค่อยๆ ลดบทบาทตัวเองลง และให้การเคลื่อนไหวเป็นหน้าที่ของแกนนำและชาวบ้านที่เป็นสมาชิก ส่วนนักพัฒนาเอกชนก็ทำหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษาห่างๆ เท่านั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานได้เปลี่ยนโครงสร้างองค์กรจากที่มีกรรมรวมศูนย์ในการตัดสินใจในระยะแรกเป็นการกระจายการตัดสินใจ โดยให้แกนนำและสมาชิกขบวนการได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับภายในขบวนการ สามารถออกความคิดเห็นและให้แนวทางต่อขบวนการอย่างเป็นอิสระ ฉะนั้นการจัดโครงสร้างองค์กรของขบวนการจึงเป็นโครงสร้างแบบกระจาย

ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานมีการจัดโครงสร้างองค์กรในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย ประธาน และสมาชิก มีนักพัฒนาเอกชนคอยเป็นพี่เลี้ยงในตำแหน่งที่ปรึกษาขบวนการ ในจำนวนนี้ประธาน (แกนนำ/ปัญญาชน) ถือว่ามีความสำคัญเพราะเป็นผู้นำพาขบวนการไปสู่การบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นการพิจารณาว่าผู้ใดสมควรถูกเลือกเป็นผู้นำจึงพิจารณากันอย่างดีในหมู่สมาชิก ซึ่งคุณสมบัติของผู้นำขบวนการจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจกล้าแกร่ง เสียสละและอุทิศตนเพื่อขบวนการ

การทำงานภายใต้โครงสร้างนี้ไม่กำหนดวาระตายตัว สมาชิกทุกคนสามารถมาเป็นผู้นำขบวนการได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งผู้นำขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานมีอยู่หลายระดับ แต่ละระดับสามารถทำงานและทดแทนกันได้โดยขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของสถานการณ์ ดังนั้นโครงสร้างองค์กรของขบวนการ

จึงเป็นลักษณะเปิดกว้าง คือ สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมและรู้สึกถึงความเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการ ที่สำคัญสมาชิกขบวนการสามารถเข้า-ออกภายในขบวนการได้ตลอดเวลา หรือสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามการตัดสินใจของตัวเอง

ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานจึงเป็นองค์กรการเคลื่อนไหวที่เน้นทำงานแบบแนวระนาบ เน้นการประสานพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมากกว่าการที่จะมีการสั่งการแบบแนวตั้งหรือรวมศูนย์ตัดสินใจของผู้นำเพียงไม่กี่คน การมีโครงสร้างในลักษณะนี้ถือเป็นข้อดีภายในขบวนการ เพราะทำให้ขบวนการได้รับการยอมรับจากทั้งสมาชิกภายในขบวนการเองและพันธมิตรภายนอก

4.3 การระดมทรัพยากร

สมาชิกของขบวนการ เงินทุน และทรัพยากรอื่นๆ ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งต่อการเคลื่อนไหว เนื่องจากมีผลต่อความสำเร็จและการบรรลุเป้าหมายของขบวนการ

สำหรับขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน ในระยะเริ่มต้นการระดมทรัพยากรเกิดขึ้นในหมู่บ้านผู้ได้รับความเดือดร้อนเท่านั้น โดยจัดหาทรัพยากรกันเองและเป็นไปอย่างง่าย ๆ เช่น บริจาคเงิน สิ่งของ อาหาร ชักชวนชาวบ้านอื่นๆ ให้เข้าร่วม แต่เมื่อมีโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนประกอบกับการเข้ามาจัดกระบวนการภายในของนักพัฒนาเอกชน การระดมทรัพยากรจากภายนอกเข้าสู่ภายในขบวนการก็มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากขึ้น ตั้งแต่การระดมผู้สนับสนุนภายนอกหรือพันธมิตร การรับการสนับสนุนทางการเงินจากภายนอก ทั้งจากองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม หรือจากเครือข่ายผู้เดือดร้อนด้วยกันเอง ตลอดจนการรับการสนับสนุนข้อมูลทางวิชาการจากนักวิชาการ

การระดมทรัพยากรของขบวนการปัจจุบันยังคงเน้นจากภายในเป็นหลัก เช่น การจัดหาระบบสมาชิก การรับบริจาคตามวาระโอกาสเมื่อขบวนการมีความต้องการ นอกจากนี้ยังต้องให้ชาวบ้านจัดหาทรัพยากรกันเอง (เงิน สิ่งของ อาหาร ฯลฯ) ในกรณีที่มีการจัดชุมนุมใหญ่หรือมีกิจกรรมเคลื่อนไหว เช่น ให้ชาวบ้านนำอาหารและวัตถุดิบมาทำกันเอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาต้นทุนทรัพยากรที่มีอยู่มิให้สิ้นเปลืองและร่อยหลอ อย่างไรก็ตามเนื่องจากการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวต่อ

ด้านเหมืองแร่อีสานยึดเยื้อยาวนานซึ่งสิ้นเปลืองทรัพยากรมาก ขบวนการได้ระดมทรัพยากรด้วยการนำประเพณีท้องถิ่นมาผลิตซ้ำใหม่เพื่อเป็นเครื่องมือในการระดมการต่อสู้ เช่น ผ้าป่า น้ำ บวชป่า สืบชะตาภูเขา เป็นต้น โดยกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดการระดมทรัพยากรจากทั้งภายในขบวนการและภายนอกขบวนการได้

4.4 ยุทธวิธีการต่อสู้

ยุทธวิธีการต่อสู้ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการมีโครงสร้างองค์กรที่เข้มแข็งและการมีทรัพยากรที่คุณภาพและมากพอสำหรับการเคลื่อนไหว เพราะหากมียุทธวิธีที่สามารถถดถันฝ่ายตรงข้ามให้ดำเนินการตามสิ่งที่ขบวนการเรียกร้องได้ นั้นย่อมหมายถึงความสำเร็จของขบวนการ

สำหรับขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสาน การต่อสู้เป็นเวลากว่า 1 ทศวรรษนั้น ขบวนการใช้ยุทธวิธีที่หลากหลายตั้งแต่ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีการผสมผสานทางวัฒนธรรม แต่การเคลื่อนไหวทุก ๆ ยุทธวิธีขบวนการยึดหลักการต่อสู้แบบไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อป้องกันผลกระทบและความเสียหายที่จะเกิดขึ้นต่อตัวสมาชิกและขบวนการ ฉะนั้นส่วนใหญ่จึงเป็นการใช้ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติ เช่น การยื่นหนังสือผ่านกลไกของระบบราชการ การสร้างเวทีเจรจาต่อรองในรูปแบบคณะกรรมการ การใช้สิทธิตามกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ขบวนการเคยใช้ยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ คือ เพิกขุซึ่งหน้า ดังที่เคยเกิดขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม 2555 กรณีที่มีการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นในการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (Public Scoping) ของคำขอประทานบัตรแปลงที่ 104/2538 (ภูเหล็ก) และเวทีในรูปแบบเดียวกันในกันยายน 2556 ในคำขอประทานบัตรแปลงที่ 76/2539 (นาโป่ง) ที่ตำบลนาโป่ง อำเภอเมือง จังหวัดเลย และอีกหนึ่งเหตุการณ์ของการเพิกขุซึ่งหน้าคือในเดือนกันยายนและเดือนตุลาคม 2556 ที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างกำแพงกีดกันบริษัทฯ และเรียกร้องให้รัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานยุติโครงการที่สร้างผลกระทบ

เหตุการณ์ในกรณีข้างต้นทำให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกขบวนการถูกกระทำรุนแรงทางร่างกายจนได้รับบาดเจ็บ บางรายถูกทำร้ายอย่างโหดเหี้ยมจากเจ้าหน้าที่รัฐและชายฉกรรจ์ที่สนับสนุนโครงการเหมืองแร่ ขณะที่แกนนำขบวนการหลายคนถูกฟ้องดำเนินคดีทั้งทางแพ่งและอาญา

การเคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีต่างๆ ผ่านมาเป็นเวลาหลายปี ขบวนการได้เรียนรู้ว่าการเคลื่อนไหวด้วยยุทธวิธีขัดขวางทำทลายระบบการเมืองปกติโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกดดัน การเผชิญซึ่งหน้า และแบบจรรยาต์ แม้จะเป็นวิธีที่สามารถสร้างความกดดันให้ฝ่ายตรงข้ามคือรัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานได้ แต่หลายๆ กรณีที่ผ่านมาก็สร้างความสูญเสียมาสู่ขบวนการ เช่น การบาดเจ็บของชาวบ้านผู้เป็นสมาชิก การตกเป็นจำเลยในคดี รวมถึงการลอบทำร้ายแกนนำต่างๆ

4.5 ปฏิกริยาและท่าทีของรัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานต่อขบวนการ

การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานที่ดำเนินมาเป็นเวลานาน หากพิจารณาจากเป้าหมายของขบวนการที่เคลื่อนไหวเพื่อให้มีการยกเลิกการขยายประทานบัตร และให้รัฐบาลและทุนสัมปทานยุติโครงการและเยียวยาผลกระทบนั้นถือว่ายังไม่สามารถกดดันให้รัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานดำเนินการตามข้อเรียกร้อง

ในมุมมองของขบวนการ สิ่งที่รัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานปฏิบัติต่อการเคลื่อนไหวของพวกเขาคือเป็นเพียงการตอบสนองเฉพาะหน้าเท่านั้น จากการสัมภาษณ์ผู้นำและสมาชิกขบวนการทำให้ทราบว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการเข้าปีที่ 8 มีการเคลื่อนไหวขบวนมาแล้วทั้งสิ้น 90 ครั้ง ในจำนวนนี้มีเพียง 33 ครั้งเท่านั้นที่ได้รับการตอบสนอง “พี่น้องเราเคลื่อนไหวกันมาแล้วประมาณ 90 ครั้ง และที่เราจดจำกันได้และเห็นว่าสำเร็จคือเขาให้เราเข้าพบ รับหนังสือจากเรา ก็มีเพียงราวๆ 30 ครั้งเท่านั้น” (สมัย จิตสาธาณะ [ชื่อสมมติ] และ โกวิทย์ จิตสาธาณะ [ชื่อสมมติ], 2557) แต่เป็นเพียงการตอบสนองข้อเรียกร้องเฉพาะหน้าเท่านั้น เช่น การออกมารับหนังสือ การเจรจา การยอมให้เข้าพบ การอนุญาตให้ใช้พื้นที่ชุมนุม การตั้งคณะกรรมการร่วมในกรณีต่างๆ เป็นต้น

แสดงให้เห็นว่าพลังในการเคลื่อนไหวของขบวนการส่งผลในระดับเฉพาะหน้า แต่นั่นก็ยังถือว่าได้รับการตอบสนองน้อยเมื่อพิจารณาจากจำนวนครั้งที่พวกเขาเรียกร้อง ที่ยิ่งไปกว่านั้นกลับพบว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการที่มุ่งเปลี่ยนแปลงปัญหาและความเดือดร้อนนั้นต้องเผชิญกับการตอบโต้ของรัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทาน หลายครั้งรัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานเลือกที่จะใช้การลดความน่าเชื่อถือ (discredit) ขบวนการ หรือเลือกใช้วิธีการโต้กลับ (counter movement) เช่น การกล่าวหาว่าเป็นมือรับจ้าง การเคลื่อนไหวที่มีองค์กรพัฒนาเอกชนหนุนหลัง เป็นต้น “เราเจอกันเป็นประจำ เจอจนชินเสียแล้ว เดียวก็ว่าเราเคลื่อนไหวแบบมีนัย มีเอ็นจีโออยู่เบื้องหลัง เป็นมือรับจ้างบ้าง นี่คือวิธีการของเขาที่ต้องการทำลายความชอบธรรมของพี่น้องเรา” (ไม้ จิตสาธารณะ [นามสมมติ], 2557) ซึ่งส่อไปในทางลบต่อขบวนการ หรือไม่ก็เลือกเอาวิธีการใช้กำลังเข้ามายุติการเคลื่อนไหว ดังเช่น เหตุการณ์ที่รัฐบาลใช้กำลังตำรวจสกัดกั้นขบวนการไม่ให้เข้าร่วมเวทีกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบการประกอบกิจการเหมืองแร่หรือเวที “Public Scoping” ในกลางปี 2556 กระทั่งการประทุษร้ายชาวบ้านที่ชุมนุมยึดเยื้อบริเวณทางเข้าโรงประกอบโลหะกรรมของบริษัทผู้รับสัมปทานในต้นปี 2557 ซึ่งทำให้ได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก

ท่าทีและปฏิกิริยาของรัฐบาลที่เลือกใช้กำลังเข้ายุติการเคลื่อนไหว นอกจากจะไม่ใช่วิธีที่สามารถแก้ไขปัญหายุ่งเยื้อมานานได้ การกระทำดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อขบวนการ แต่อย่างไรเสียก็มิได้ทำให้ความเป็นขบวนการถดถอยแต่ประการใด ตรงกันข้ามเงื่อนไขและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกลับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขบวนการได้เรียนรู้และปรับตัวต่อท่าทีของฝ่ายรัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานมากขึ้น

อย่างไรก็ตามแม้การเคลื่อนไหวของขบวนการยังไม่สามารถกดดันให้รัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานดำเนินการตามข้อเรียกร้อง แต่การเคลื่อนไหวของขบวนการก็ได้ส่งผลในทางอ้อมพอสมควร คือ ขบวนการประสบความสำเร็จในการส่งผ่านทรัพยากร ข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์มาเพิ่มพูนความเข้มแข็งให้แก่ขบวนการ อีกทั้งสามารถเป็นช่องทางเผยแพร่ทัศนะแนวคิดของขบวนการผ่านเวที

สู่สาธารณะและสื่อมวลชน แม้ขบวนการจะไม่สามารถแบกรับความคาดหวังสูงสุดของสมาชิกขบวนการก็ตาม

5. เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของขบวนการ

สำหรับสาเหตุที่การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายนั้น จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ การวิเคราะห์ข้อมูลทำให้พบเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุเป้าหมายของขบวนการโดยมีสาเหตุมาจาก 2 ปัจจัยหลักๆ คือ

5.1 ปัจจัยภายในขบวนการ

ในการเคลื่อนไหวของขบวนการตั้งแต่เริ่มก่อตั้งเมื่อปี 2550 จนถึงปัจจุบันรวมเป็นระยะเวลาหลายปี นับได้ว่าเป็นองค์กรที่มีความต่อเนื่องในการเคลื่อนไหวพอสมควร ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความเข้มแข็งของสมาชิกภายในขบวนการที่ได้ยืนหยัดต่อสู้อย่างไม่ลดละ อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวที่ดำเนินมาเป็นเวลานานไม่ได้ชื่อว่าเป็นขบวนการที่เข้มแข็งที่สุดขบวนการหนึ่ง แต่ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ภายในขบวนการเช่นกัน จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัยพอสรุปได้ดังนี้

ประการแรก ข้อเรียกร้องของขบวนการที่ยากแก่การตอบสนอง การเคลื่อนไหวของขบวนการแม้มีจุดร่วมเดียวกันคือการยกเลิกการขยายประทานบัตรและให้รัฐบาลและทุนสัมปทานยุติโครงการและเยียวยาผลกระทบ แต่ข้อเรียกร้องของขบวนการที่ส่งผ่านไปยังรัฐบาลและทุนสัมปทานกับกลายเป็นข้อเรียกร้องที่ยากแก่การนำไปปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียกร้องให้มีการยุติโครงการ ซึ่งหากพิจารณาจากบริบทเชิงโครงสร้างนับเป็นเรื่องยากที่ขบวนการจะได้รับการตอบสนองอย่างจริงจัง เนื่องจากทรัพยากรแร่ถูกกำหนดเป็นทรัพยากรเป้าหมายในกระบวนการพัฒนาประเทศ ประกอบกับแนวนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่มียุทธศาสตร์เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรมเป็นสำคัญ

ประเด็นเรียกร้องให้ยุติโครงการเหมืองแร่ทองคำสำหรับขบวนการถือเป็นความชอบธรรม เนื่องจากต้องเผชิญกับผลกระทบทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อมมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่บริษัท เปิดดำเนินโครงการ โดยชาวบ้านบางรายต้องเผชิญกับการเจ็บป่วยจากโลหะหนัก ขณะที่หลายรายสูญเสียที่ทำกินเพราะการปนเปื้อนของไซยาไนด์ แต่ถึงกระนั้นขอเรียกร้องให้มีการยุติโครงการและให้มีการเยียวยาผลกระทบที่ไม่เป็นผล

ประการที่สอง การเคลื่อนไหวของขบวนการได้ใช้ยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติเป็นหลัก ไม่ใช้ยุทธวิธีแบบแบบจรรยาบรรณปะทะซึ่งหน้าซึ่งส่อไปในทางก้าวร้าว-รุนแรง ทำให้ไม่สามารถกดดันฝ่ายรัฐบาลและบริษัท ให้หันมาสนใจและตอบสนองต่อข้อเรียกร้องได้ ทั้งนี้เนื่องจากขบวนการได้เรียนรู้ว่ายุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะรุนแรง ปะทะซึ่งหน้า (direct action) ไม่สามารถสร้างการยอมรับได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน อีกทั้งวิธีการดังกล่าวเสี่ยงต่อการถูกตอบโต้จากฝ่ายตรงข้าม ซึ่งอาจนำความสูญเสียมาสู่ขบวนการ

ฉะนั้นจึงเห็นยุทธวิธีตามช่องทางระบบการเมืองปกติเกิดขึ้นภายในขบวนการไม่ว่าจะเป็น การยื่นหนังสือ การขอเข้าพบ การร้องเรียนในกรณีต่างๆ โดยยุทธวิธีเหล่านี้ถูกใช้จนกลายเป็นปกติ และการที่ขบวนการยังคงหลักการเคลื่อนไหวตามแนวทางนี้จึงไม่สามารถสร้างความกดดันทำให้รัฐบาลหันมาสนใจปัญหาความเดือดร้อนได้

5.2 ปัจจัยภายนอกขบวนการ

สาเหตุประการสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการไม่สามารถบรรลุเป้าหมายคือเงื่อนไขภายนอกขบวนการซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ยากแก่การควบคุมและโดยทั่วไปหลายๆ กรณีที่เกิดขึ้น การเคลื่อนไหวของขบวนการที่ไม่ประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งมาจากเงื่อนไขภายนอกนี้เอง จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัยพบปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของการเคลื่อนไหว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ประการแรก การเรียนรู้ในการรับมือของรัฐบาลและบริษัท ต่อขบวนการปรับตัวในลักษณะเชิงรุกมากขึ้น การเคลื่อนไหวของขบวนการหลายๆ กรณีที่เคยเกิดขึ้นในพื้นที่รัฐบาลเรียนรู้ที่จะรับมือกับขบวนการและสามารถนำบทเรียนมา

กำหนดเป็นยุทธวิธีในการตอบโต้หรือยุติการเคลื่อนไหวอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น วิธีหนึ่งที่ปรากฏอยู่เป็นประจักษ์นอกเหนือจากการใช้กำลังเข้าควบคุมซึ่งถูกนำมาใช้กับขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองทองคำคือ การอาศัยกลไกรัฐลดความน่าเชื่อถือของขบวนการด้วยการสร้างทัศนคติเชิงลบต่อขบวนการ เช่น มือบับจ้าง มือบเอ็นจีโออยู่เบื้องหลัง เป็นต้น การกระทำดังกล่าวของรัฐบาลและบริษัทฯ หากมองในเชิงยุทธวิธีถือว่าการปรับตัวในเชิงรุกเพื่อทำลายเป้าหมายของขบวนการ

นอกจากนี้รัฐบาลและบริษัทฯ ยังใช้วิธีสร้างกลุ่มต่อต้านขบวนการ (Counter Movement) ขึ้นมา เห็นได้จากหลายๆ กรณีเมื่อมีการชุมนุมประท้วงของขบวนการมักจะมีกลุ่มผู้สนับสนุนอีกฝ่ายออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านขบวนการเสมอๆ กรณีนี้เป็นการสร้างกลุ่มเคลื่อนไหวหรือผู้สนับสนุนโครงการขึ้นมาโดยรัฐบาลและทุนสัมปทาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาเป้าหมายและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเองและเพื่อต่อต้านเป้าหมายของขบวนการ

อีกการกระทำหนึ่งที่ปรากฏในงานศึกษานี้คือ การเข้ามาสนับสนุนทางสังคมกับชุมชนของรัฐบาลและบริษัทฯ โดยการบริจาคเงิน สิ่งของ รวมไปถึงจัดซื้อสาธารณูปโภคต่างๆ ให้กับชุมชน กรณีนี้เกิดกับชุมชนของขบวนการและชุมชนรอบๆ พื้นที่โครงการ หลายๆ แห่งพบว่าได้รับบริจาคเงินและสิ่งของจากทางบริษัทฯ อยู่เป็นประจำ เช่น บริจาคทุนการศึกษาแก่นักเรียนในโรงเรียนห้วยผุก กกสะทอน หรือบริจาคเงินให้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในพื้นที่เพื่อใช้ในกิจกรรมบริการสุขภาพในชุมชน โดยหวังลดการต่อต้านของขบวนการและชาวบ้านทั่วไปลง

ประการที่สอง การขาดพลังสนับสนุนจากภายนอกขบวนการ การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานหลังทศวรรษ 2540 มีความแตกต่างจากอดีตมาก เนื่องจากขาดการเข้าร่วมของนักศึกษาและปัญญาชน

ในอดีตการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถบรรลุเป้าหมาย จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปัญหาได้เป็นเพราะได้รับการสนับสนุนที่ดีจากนักศึกษาและปัญญาชน ยกตัวอย่างเช่น ขบวนการสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย และขบวนการสมัชชาคนจน แต่สำหรับขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้าน

เหมือนแร้วसानในปัจจุบัน การศึกษานี้กลับพบว่าเกิดปรากฏการณ์ตรงกันข้ามกับ ขบวนการในอดีต คือ คนที่เป็นพลังของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างผู้มีการศึกษาสูง มีความรู้ มีหน้าที่การงานดี หรือเรียกว่า “กลุ่มคนชั้นกลาง” ไม่ตอบสนองต่อปัญหา ของชาวบ้านในท้องถิ่นเท่าที่ควร หรือแม้กระทั่งกลุ่มคนรุ่นใหม่อย่างนักศึกษาและ ปัญญาชนเองก็ห่างไกลจากปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน ทั้งนี้อาจเนื่องมา จากประเด็นปัญหาเป็นประเด็นเฉพาะของชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งไกลจากความ เดือดร้อนของตนเอง และอาจเป็นเพราะปัญหาความจำเป็นพื้นฐานในการยังชีพและมี คำนึงแบบวัตถุนิยม

ประการสุดท้าย โครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมือง (Social-Political Opportunity Structure) หลังทศวรรษ 2540 เป็นช่วงโอกาสที่บรรยากาศทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับในอดีตที่ผ่านมา เนื่องจาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ให้การยอมรับสิทธิทางการเมืองอย่างกว้างขวาง รวมถึงเปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน จากการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดได้มีพื้นที่ในการรวมตัวเคลื่อนไหว

กรณีนี้ดูเหมือนว่าขบวนการจะมีช่องทางและพื้นที่ที่สามารถนำเสนอ ปัญหาและความเดือดร้อนได้ แต่จากการศึกษากลับพบว่าเงื่อนไขโครงสร้างโอกาส ทางสังคม-การเมืองกลับไม่เอื้อต่อขบวนการเท่าใดนัก โดยเฉพาะระเบียบกฎหมายที่ ปฏิบัติต่าง ๆ ยังเป็นอุปสรรคอยู่มากเมื่อต้องปฏิบัติจริง เช่น พรบ.เหมืองแร่ ปี 2550 **มาตรา 69** “การทำเหมืองแร่หรือแต่งแร่ห้ามมิให้ผู้ถือประทานบัตรกระทำ หรือละเว้นการกระทำใดอันน่าจะเป็นเหตุให้แร่ที่มีพิษหรือสิ่งอื่นที่มีพิษก่อให้เกิด อันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน” **มาตรา 74** “ห้ามมิให้ผู้ถือประทานบัตร นำหรือยอมให้ผู้อื่นนำมูลแร่ตลอดจนมูลดินทรายออกจากเขตเหมืองแร่ เว้นแต่จะ ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานอุตสาหกรรมแร่ประจำท้องที่ และต้องปฏิบัติตาม เงื่อนไขที่กำหนดในใบอนุญาตเท่านั้น” **มาตรา 131 (1)** “ผู้ถืออาชญาบัตร ประทาน บัตร หรือใบอนุญาตอื่นใดตามพระราชบัญญัตินี้ต้องรับผิดชอบในการกระทำของตน ต่อความเสียหาย หรือความเดือดร้อนรำคาญใดอันเกิดขึ้นแก่บุคคล ทรัพย์สิน หรือสิ่งแวดล้อม” “ในกรณีที่เกิดความเสียหายขึ้นในเขตที่ได้รับอนุญาต ให้สันนิษฐาน

ไว้ก่อนว่าความเสียหายนั้นเกิดจากการกระทำของผู้ถืออาชญาบัตร หรือใบอนุญาตนั้น"

หากแต่สิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่และขบวนการกลับไม่ได้รับการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยเฉพาะอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านในชุมชนทั้งอาการผื่นคัน แสบจุก แสบตา แขนขาอ่อนแรง ยังไม่ได้ถูกปฏิบัติตามมาตรา 69 และในมาตรา 74 บริษัทฯ ยังมีการนำเศษดิน-มูลแร่ออกนอกเขตสัมปทานเพื่อขายและแจกจ่ายชาวบ้าน ในขณะที่ปัจจุบันชาวบ้านยังได้รับผลกระทบด้านเสี่ยงจากการระเบิดเหมืองแร่ ซึ่งขัดต่อมาตรา 131 (1) กรณีปัญหาที่เกิดขึ้นนี้สะท้อนว่าโครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมืองไม่สามารถเป็นกลไกที่พึงสำหรับขบวนการได้ ตรงกันข้ามโครงสร้างโอกาสดังกล่าวกลับเอื้อต่อรัฐบาลและทุนสัมปทานให้สามารถดำเนินนโยบายและเร่งรัดให้เกิดการลงทุนในภูมิภาค เช่น มาตรการในการส่งเสริมการลงทุนที่รัฐบาลให้สิทธิพิเศษต่างๆ การให้สัญญาสัมปทานพิเศษแก่ทุนสัมปทาน เป็นต้น

ฉะนั้นโครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมืองที่ดูเปิดกว้าง แต่ในมุมมองของขบวนการกลับกลายเป็นปัจจัยกระตุ้นให้รัฐบาลและทุนอุตสาหกรรมผนึกกำลังกันอย่างแข็งแกร่ง โดยเฉพาะฝ่ายทุนสัมปทานที่สามารถพัฒนาความเข้มแข็งได้ดีภายใต้โครงสร้างโอกาสทางสังคม การเมืองที่เปิดกว้างจากฝ่ายรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม แม้การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในทางตรงได้ แต่การเคลื่อนไหวนี้ก็ได้ส่งผลในทางอ้อมพอสมควร กล่าวคือ การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นมานานหลายปี ขบวนการได้ผ่านห้วงเวลาของการต่อสู้ที่เผชิญทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ทำให้มีการสะสมประสบการณ์เพื่อเพิ่มพูนความเข้มแข็งให้แก่ขบวนการ จนภายในขบวนการเองเกิดการเรียนรู้ในการแสวงหายุทธวิธีใหม่ๆ รวมถึงเป็นการบ่มเพาะกระบวนการประชาธิปไตยแก่สมาชิก ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากกระบวนการภายในของขบวนการ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเคลื่อนไหวของขบวนการไม่ประสบความสำเร็จตามข้อเรียกร้องที่ต้องการให้มีการยกเลิกการขยายประทานบัตร และให้รัฐบาลและทุนสัมปทานยุติโครงการและเยียวยาผลกระทบ แต่การเคลื่อนไหวดังกล่าวสามารถ

ทำให้เกิดการชะลอโครงการในอนาคต ขณะที่โครงการในปัจจุบันรัฐบาลและทุนสัมปทานไม่สามารถดำเนินโครงการได้ตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งประเด็นนี้แม้ไม่สามารถพูดได้ว่าเป็น “ชัยชนะ” ของขบวนการ แต่ผลที่เกิดขึ้นนี้ก็เป็นการบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิกขบวนการและชาวบ้านทั่วไปที่อาศัยอยู่รอบๆ เขตโครงการเหมืองแร่

องค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือตัวขบวนการเอง จึงยังคงเป็นที่พึ่งและจุดหลอมรวมสำหรับชาวบ้านผู้ด้อยโอกาสหรือผู้เสียเปรียบทางสังคม หากแต่การบรรลุเป้าหมายของขบวนการนั้นยังต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและบริบททางด้านปัจจัยภายในขบวนการและภายนอกขบวนการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงื่อนไขภายนอกขบวนการถือว่ามີอิทธิพลอย่างสำคัญต่อความสำเร็จต่างๆ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้พิสูจน์ว่าภายใต้เงื่อนไขที่รัฐบาลและบริษัท มีการปรับตัวรับมือสูง กลุ่มคนที่เป็นพลังของการเปลี่ยนแปลงไม่เข้าร่วมกับขบวนการ และโครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมืองที่รัฐบาลเข้มแข็ง ขบวนการจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในการเคลื่อนไหวได้

6. บทสรุป

การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่อีสานที่ดำเนินมาตั้งแต่ปี 2550 จนถึงปัจจุบัน ขบวนการได้ใช้การเคลื่อนไหวในเวทีสิ่งแวดล้อมและสิทธิชุมชนเป็นพื้นที่แสดงถึงปัญหาและความเดือดร้อน ด้วยการเคลื่อนไหวผ่านข้อเรียกร้องที่สำคัญ คือ 1) ให้มีการยกเลิกการขยายประทานบัตร และ 2) ให้รัฐบาลและทุนสัมปทานยุติโครงการและเยียวยาผลกระทบ หากแต่ไม่ประสบผลสำเร็จตามข้อเรียกร้องอันเนื่องมาจากปัจจัยภายในขบวนการ คือ 1) ข้อเรียกร้องของขบวนการยากแก่การนำไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียกร้องให้มีการยุติโครงการ เนื่องจากทรัพยากรแร่ถูกกำหนดเป็นทรัพยากรเป้าหมายในกระบวนการพัฒนาประเทศ ประกอบกับแนวนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลที่ทุกๆ รัฐบาลมียุทธศาสตร์เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรมเป็นสำคัญ และ 2) ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการที่ยึดแนวทางตามช่องทางระบบการเมืองปกติ ไม่ก้าวร้าว-ไม่รุนแรง แต่ใช้การยื่นหนังสือ การขอเข้าพบ การร้องเรียน

ในกรณีต่าง ๆ ซึ่งได้รับความชอบธรรมจากสังคมภายนอกในสถานการณ์ปัจจุบัน หากแต่ยุทธวิธีนี้ไม่สามารถสร้างความกดดันแก่ฝ่ายรัฐบาลและทุนสัมปทานให้หันมาสนใจและตอบสนองต่อข้อเรียกร้องได้ และปัจจัยภายนอกขบวนการ คือ

- 1) รัฐบาลและทุนสัมปทานมีการปรับตัวรับมือต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ โดยเรียนรู้ที่จะรับมือกับขบวนการและสามารถนำบทเรียนมากำหนดเป็นยุทธวิธีในการตอบโต้หรือยุติการเคลื่อนไหวอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การอาศัยกลไกรัฐลดความน่าเชื่อถือของขบวนการด้วยการสร้างทัศนคติเชิงลบต่อขบวนการ เช่น กล่าวหาว่าเป็นมือรับจ้าง มือเบียดเบียนอยู่เบื้องหลัง เป็นต้น การสร้างกลุ่มต่อต้านขบวนการ (Counter Movement) ขึ้นมาตอบโต้การเคลื่อนไหวของขบวนการเพื่อเป็นการรักษาเป้าหมายและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของรัฐบาลและทุนสัมปทาน การเข้ามาสนับสนุนทางสังคมกับชุมชนของรัฐบาลและบริษัทผู้รับสัมปทานโดยการบริจาคเงิน สิ่งของ รวมไปถึงจัดซื้อสาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้กับชุมชนเพื่อหวังลดการต่อต้านของขบวนการและชาวบ้านทั่วไปลง
- 2) การขาดพลังสนับสนุนจากภายนอกขบวนการ โดยเฉพาะคนที่เป็นพลังของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างผู้มีการศึกษาสูง มีความรู้ มีหน้าที่การงานดี หรือเรียกว่า “กลุ่มคนชั้นกลาง” ไม่ตอบสนองต่อปัญหาของชาวบ้านในท้องถิ่นเท่าที่ควร หรือแม้กระทั่งกลุ่มคนรุ่นใหม่อย่างนักศึกษา และปัญญาชนเองก็ห่างไกลจากปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประเด็นปัญหาเป็นประเด็นเฉพาะของชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งไกลจากความเดือดร้อนของตนเอง และอาจเป็นเพราะปัญหาความจำเป็นพื้นฐานในการยังชีพและมีค่านิยมแบบวัตถุนิยม และ
- 3) โครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมือง (Social-Political Opportunity Structure) หลังทศวรรษ 2540 ที่เอื้อต่อรัฐบาลและทุนสัมปทานให้สามารถดำเนินนโยบายและแรงจูงใจให้เกิดการลงทุนในภูมิภาค เช่น มาตรการในการส่งเสริมการลงทุนที่รัฐบาลให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ การให้สัมปทานพิเศษแก่ทุนสัมปทาน โครงสร้างโอกาสที่เปิดกว้างกลับกลายเป็นปัจจัยกระตุ้นให้รัฐบาลและทุนอุตสาหกรรมผูกกำลังกันอย่างแข็งแกร่ง โดยเฉพาะฝ่ายทุนสัมปทานที่จะสามารถพัฒนาความเข้มแข็งได้ดีภายใต้โครงสร้างโอกาสทางสังคม การเมืองที่เปิดกว้าง

ผลการศึกษาค้นคว้าได้ข้อสรุปว่า เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของขบวนการสังคมหลังทศวรรษ 2540 ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมของขบวนการสังคมก่อนทศวรรษ 2540 ทั้งนี้ขบวนการสังคมหลังทศวรรษ 2540 ที่ไม่สามารถนำการเคลื่อนไหวไปสู่ความสำเร็จได้นั้น นอกเหนือจากการปรับตัวต่อการเคลื่อนไหวของรัฐบาลและทุนสัมปทาน โครงสร้างโอกาสทางสังคม-การเมืองที่สนับสนุนให้รัฐบาลพัฒนาความแข็งแกร่งได้ดี ยังพบองค์ความรู้ที่เป็นเงื่อนไขใหม่ที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของขบวนการสังคม คือ การไม่ได้รับการตอบสนองที่ดีจากคนที่เป็นพลังของการเปลี่ยนแปลงนั้นคือ “กลุ่มคนชั้นกลาง” ในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- นกนศักดิ์ แก้วเทพ. (2526). รายงานการวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวของชาวนาไทยในอดีต-ถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- _____. (2547). บทเรียน 30 ปีของการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวนาชาวไทย. *ฟ้าเดียวกัน*, 2 (4), 88-111.
- จากรุ สรวงศ์สิริ. (2554). ขบวนการชาวนาบ้านคัดค้านเหมืองโปแตชบนผืนแผ่นดินอีสาน. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุศาสตร์สังคมลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2541). การเมืองบนท้องถนน 99 วัน สมัชชาคนจน. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- สุกักร์ สมอนา. (2556). ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ทองคำ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ. (2540). แปรบัญญัติว่าด้วยสมัชชาคนจน. *เศรษฐศาสตร์การเมือง*, 1 (1), 94-101.

โสฬส ศิริไสย์. (2540). บนเส้นทางสู่ความเป็นประชาสังคมของชาวบ้าน จากสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสานสู่สมัชชาคนจน. ใน อนาคต พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล (บรรณาธิการ). **ขบวนการประชาสังคมไทย ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. (หน้า 261-283). นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา.

Ratana Boonmathaya. (1986). **Peasant Resistance and Ideology: A Case of Thai Peasantry during 1950s-1980s**. M.A. thesis, Institute of Social Studies, The Hague. The Netherlands.

สัมภาษณ์

โกวิทย์ จิตสาธารณะ (ชื่อสมมุติ). (16 มกราคม 2557). **สัมภาษณ์**. นักพัฒนาเอกชน. บ้านนาเจริญ (ชื่อสมมุติ) ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย.

ไม้ จิตสาธารณะ (ชื่อสมมุติ). (14 กุมภาพันธ์ 2557). **สัมภาษณ์**. ปัญญาชนหมู่บ้าน. บ้านนาเจริญ (ชื่อสมมุติ) ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย.

สมัย จิตสาธารณะ (ชื่อสมมุติ). (16 มกราคม 2557). **สัมภาษณ์**. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล. บ้านนาเจริญ (ชื่อสมมุติ) ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย.

